

”Vaana asuntolanhoitajaksi” – neljä vuosikymmentä asuntola- hoitajakoulutusta maassamme

Miten ja missä asuntolanhoitajia on koulutettu Suomessa? Kysymys tuottaa päänvaivaa monelle kasvatustieteilijällekin. Harva enää tietää, että oppivelvollisuuskoulun henkilöstöön on kuulunut aiemmin oppilasasuntolanhoitaja, jonka virkanimike peruskoulussa oli oppilaskodinjohtaja. Usein asuntolanhoitajat sekoitetaan koulukeittolanhoitajiin, eikä muutenkaan oppilasasuntolatoiminta ole tunnettua. Kuitenkaan asuntolanhoitajien valmistuksen lopettamisesta ei ole kulunut sen enempää aikaa kuin 40 vuotta, ja viimeiset tuon koulutuksen saaneista ovat vielä työelämässä mukana. Tutkimustieto oppilasasuntoloista/-kodeista on varsin niukkaa. Tämän artikkelin tarkoitus on valottaa asuntolanhoitajien koulutusta maassamme niinä neljänä vuosikymmenenä (1928–1968), jolloin sitä oli tarjolla.

Artikkelin tutkimusaineiston olen kerännyt arkistolähteistä ja haastatteluista, jotka olen tehnyt neljälletoista Kemijärven seminaarista v. 1951–1968 valmistuneelle asuntolanhoitajalle. Haastattelemani henkilöt ovat työskennelleet eri puolilla Itä- ja Pohjois-Suomea, pohjoisin Nuorgamissa, eteläisin Kerimäellä. Informanttini olen löytänyt käyttäen ns. lumipallo-otantaa, jossa avainhenkilö on johdattanut tutkijan toisen tiedonantajan pariin. Olen siis edennyt tiedonantajasta toiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88.) Kuutta asuntolanhoitajaa olen käynyt tapaamassa näiden omista kodeissa ja muiden tiedonantajieni kanssa olen keskustellut puhelimesta. Muistiinkirjoittamistani kertomuksista olen poiminut kunkin henki-

lön seminaariaikaan liittyvät muistot, jotka olen analysoinut sisällön-analyysia soveltaen.

Asuntolanhoitajat ennen vuotta 1928

Harvaanasutussa Suomessa suuret määrät syrjäseutujen lapsia jäi ilman kansakouluopetusta kansakouluasetuksen antamisen jälkeenkin vielä vuosikymmeniksi erityisesti siitä syystä, ettei kuntia velvoitettu järjestämään kansakoululaisille majoitusta, ei asumalaitoksia eikä antamaan muutamaa avustusta koulunkäynnin tukemiseksi. 1800-luvun lopussa tukitoiminta lähti käyntiin yksityisten aloitteesta, kun Kansakoulut ja oppilaskodit -niminen yhdistys alkoi toimittaa apuvaroja niille oppilaskodeille, jotka järjestivät toimintansa yhdistyksen sääntöjen mukaan. (Valorinta 1929, 5–6; Hyrö 2007.) Vähitellen asumalaitoksia syntyi kansakoulujen yhteyteen, etupäässä Pohjois-Suomeen, ja ne alkoivat saada valtionapua. Kuitenkin vasta vuonna 1914 koulutoimen ylihallitus kiinnitti asuntoloihin erityishuomiota ja määräsi, että valtionapua saavissa asuntoloissa oppilaille oli ruuan ja vaatetuksen lisäksi annettava kunnollista hoitoa, valvottava oppilaita koulu-tehtävien teossa, opastettava heitä kehittävässä leikeissä ja sopivissa käsitöissä. Asuntolanhoitajan vaalin vahvistamisen kouluylhallitus määräsi piiritarkastajan tehtäväksi. (KA KH V Dc:2, kirje 10.3.1914.) Tämä oli ensimmäinen virallisuonteinen kannanotto asuntolanhoitajien ammattikuvaan, sillä johtokunnat joutuivat näin valinnoissaan kiinnittämään entistä paremmin huomiota henkilöihin, joita valitsivat asuntolanhoitajiksi. Hoitajille ei kuitenkaan asetettu mitään yhtenäisiä kelpoisuusvaatimuksia.

Oppivelvollisuuslakia (L 15.4.1921) toimeenpantaessa syrjäseutujen lasten kohdalla oli turvauduttava entistä enemmän oppilasasuntoloihin. Vuoden 1925 lopussa kouluhallitus otti ensi kertaa esiin asuntolanhoitajien ammattipätevyyden, kun se määräsi asuntolanhoitajien valinnoissa annettavaksi etusija erityisen kurssin suorittaneille naispuolisille hakijoille, jotka olivat ”mielen-

laadultaan toimeen sopivia”. Piiritarkastajan tuli hyväksyä asuntolanhoitajan valinta. (KA KH V Dc: 4, kirje 28.12.1925 no 387.) Näin kouluhallitus ilmaisi kantansa siitä, että asuntolanhoitajilla tuli olla alansa koulutus, vaikka epäröikin asuntola-alan kurssien toteutumista. Lasten lähivalvonnan asuntoloissa kouluhallitus määräsi koulunjohtajan ja piiritarkastajan tehtäväksi.

Kesällä 1926 kansakoululaitoksen kustannuksia koskevassa laissa velvoitettiin harvaanasutut kunnat järjestämään oppilailleen tiettyjen ehtojen vallitessa oppilasasuntolat, joita varten kunnat saivat säädettyjen avustusten lisäksi valtiolta vielä lisäävustusta 5–25 % (L 8.6.1926). Asuntoloita syntyikin tämän jälkeen huomattavasti lisää. Yksin Kainuun tarkastuspiirissä oli vuonna 1928 jo 23 asuntolaa. (KA KH V K.D. 544–615, Ed. 432). Lapin piirissä asuntolat olivat tuolloin vielä harvinaisia, sillä siellä oppilaat majoitettiin pääsääntöisesti koulukeittiöön, veistoluokkaan tai opettajien asuntoihin kuuluviin huoneisiin. Lasten valvojina näissä tiloissa toimivat opettajat. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432). Suomussalmella, jossa asuntolatoimintaa oli ollut jo vuodesta 1895 alkaen (Vester 1996, 33–40), asuntolat olivat kansakoulujen tarkastajan mielestä ”yleistasoltaan sangen vaatimattomia ja vaillinaisesti työtä tekeviä”, eivätkä asuntolanhoitajat olleet monestikaan tietoisia muusta kuin siitä, että oppilaita oli ruokittava. Suomussalmen kouluvaliokunta esittikin järjestettäväksi asuntolanhoitajille kurssit. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432).

Kainuun piirin tarkastajan mukaan piirin asuntolanhoitajat olivat syksyn 1927 tietojen perusteella varsin niukan koulutuksen saaneita naisia. Kolme heistä oli käynyt muutaman kuukauden talouskoulua, yksi oli kotitalousneuvoja, viisi oli kansanopiston käynnyttä ja kaksi oli osallistunut sairaanhoitokursseille, yksi oli ompelukurssin suorittanut, yksi valmistunut kunnalliskodin hoitajaksi ja kahdella oli pelkkä kansakoulun oppimäärä, mutta oli työssä niitäkin, joilla ei ollut mitään koulupohjaa. Suomussalmen kouluvaliokunnan puheenjohtajan Niilo Reinikaisen mukaan kunnan johtokunnat olivat kyllä yrittäneet saada oppilasasuntoloihinsa täysin päteviä hoitajia,

mutta niitä ei ollut saatavissa. Työstä maksettiin huonoa palkkaa, joten ”vähänkin muihin töihin pystyvät henkilöt eivät hakeneet asuntoloiden hoitajiksi”. Suuri yleisökään ei tuntenut asuntoloita, joten ne, jotka olisivat saattaneet alalle antautua, eivät tienneet asuntoloista mitään, eivätkä siis hakeneet avoimia virkoja. Suomussalmen kouluvaliokunnan tavoin tarkastaja Valorintakin piti asuntolanhoitajien kurssittamista välttämättömänä ja välitti kouluhallitukselle Suomussalmen terveiset pitkän perustelukirjeensä kera. Valorinta esitti asuntolanhoitajien kurssin saamista Kainuuseen jo kesällä 1928 ja laati sille talousarvion ja yksityiskohtaisen opetusohjelmaluonnoksenkin, johon hän sai suuntaviivat kouluhallituksen kotitalouden ja käsitöiden tarkastajalta. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432).

Ensimmäiset asuntolakurssit kesällä 1928

Kouluhallitus myönsi määrärahan Suomussalmella 15.6.–15.7.1928 järjestettäviä asuntolakursseja varten, julisti oppilaspaidat (20) auki ja valitsi kurssien johtajaksi Tampereen jatkokoulun talousopettajan Sievä Karttusen. Johtaja Karttunen oli tehtävään ”tarmokas, reipas, tietopuolisesti ja käytännöllisesti sangen sopiva”. Hän oli kotimaisten opintojen lisäksi ollut opintomatalla Saksassa ja Sveitsissä lähes kuukauden kesällä 1923. Kevään 1918 sisällissodan aikana hän oli toiminut sotilassairaalassa apulaisemäntänä. Karttusen 2500 markan palkkatoiveeseen suostuttiin. Tehtäväkseen Karttunen sai heti keväällä 1928 Suomussalmen kurssien opetus- ja työsuunnitelman laadinnan sekä oppilaiden valinnan. Tarkastaja Valorinta hankki kurssille opettajat ja taloudenhoitajan. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432.)

Suomussalmen asuntolakursseille otettiin oppilaaksi 22–35-vuotiaita, joilla oli ”terve ruumiinrakennus, terveet aistimet, koulusivistystä vähintään hyväksytty kansakoulukurssi ynnä kansanopisto ja sen kotitalouskoulu”. Hakijoiden tuli esittää lääkärintodistuksella terveytensä, myös se, että oli ”tarttuvista

taudeista vapaa”. Hakemuksiin oli lisäksi liitettävä mainetodistus, mahdolliset työtodistukset asuntolanhoitajana sekä sitoumus toimia kursseilta päästyään 2–3 vuotta asuntolanhoitajana. Hakijoille lisäksi katsottiin kansakoulua ja kansanopistoa mittavampi koulutus, joskin pääsyvaatimuksia mietittäessä aprikoitiin, etteivät keskikoulun käyneet hakisi kursseille. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432).

Kesäkuun 15. päivänä 1928 käynnistyivät Suomussalmen kirkonkylän kansakoulun oppilasasuntolassa ensimmäiset asuntolakurssit, joiden budjetti oli 24 000 markkaa. Tarkastaja Valorinta katsoi oppilasasuntolan sellaiseksi, että sinne voitiin majoittaa 20 opiskelijaa ja neljä opettajaa, joskaan asuntolan keittiö ei ollut mallikeittiö, sieltä kun puuttuivat mukavuudet. Valorinta piti kuitenkin puutteita kurssilaisten kannalta vain etuina, sillä monet kurssin osanottajista toimisivat myöhemmin vuokrahuoneissa, joissa ei olisi edes välttämättömyyksiä. Näin kirkonkylän asuntola oli täydellinen ihannelaitos vastaista asuntolanhoitajan työtä ajatellen. Kurssin aikana opiskelijat itse hoitivat ”ruoka- puhdistus- y. m. komennon”, joten palvelusväkeä ei kursseilla tarvittu. Oppilaat työskentelivät päivittäin jaettuina kahteen ryhmään. Toinen oli taloushoidossa, toinen kasvitärhanhoidossa. Vuorot vaihtuivat. Lauantaisin oli suursiivous, sunnuntain ohjelmaan kuului ruokailujen lisäksi retkeilyä. (KA KH V K. D. 544–615, Ed 432.)

Kurssipäivät olivat tiiviitä. Arkisin noustiin ylös kello 6, ja sen jälkeen oli aamusiiivous ja aamiaisen valmistus. Päivän opiskelu ja työt päättyivät kello 19 tarjottuun illalliseen, tiskiin ja siistimiseen. Päivittäin kello 9–11 oli tietopuolisen opiskelun aika, kello 11.30–12 laadittiin työselostuksia, kello 12–15 oli käytännön opetusta ja illalla kello 17–19 vuorossa oli käsitöiden, kirjanpidon tai leikin- ja askartelun opetusta. Kurssin oppiaineiden kirjo oli laaja: ruokatalous- ja keittiöopetus, kodinhoidon opetus, terveys- ja sairaanhoito-oppi, kasvitärhanhoito, kirjanpito, kasvatuseroppi, asuntoläkäsityöt sekä ompelu ja käsiaskartelu. Kasvatuseropissa käsiteltiin sielu- ja kasvatuseropillisia aiheita. Käsiaskartelussa seurattiin Ken-

raali Mannerheimin Lastensuojeluliiton työsarjaa. Oppikirjoina asuntolakurssilla käytettiin James' n teosta "Kasvatus ja sielutiede", Kanervion "Kodinhoito ja ruokatavaraoppia", Hyvösen "Koulupuutarhaa", Olsoni-Qvistin "Keittokirjaa", Valorinnan teosta "Maalaiskansakoulun oppilasasuntolat" sekä asuntoloita koskevia kouluhallituksen kiertokirjeitä ja Reinikaisen artikkelia "Kansakoulun oppilasasuntola, sen tarpeellisuus ja hoito". Kurseilla opeteltiin myös täyttämään oppilasasuntoloilta vaadittavia lomakkeita.

Kemijärven asuntolahoitajakurssit

Asuntolanhoitajien lyhytkurssien jatkumisesta kesän 1928 jälkeen ei ole varmaa tietoa. Lämsän (1971, 15) mukaan kurssija olisivat järjestäneet eräät kunnat ja kouluhallitus. Asuntolanhoitajien ammattikelpoisuudesta ei kuitenkaan säädetty ennen kuin vasta toisen maailmansodan jälkeen annetussa Kansakoulun oppilasasuntoloista annetussa asetuksessa (A 15.8.1947 § 13). Siinä määrättiin, että asuntolanhoitajan toimen haltijalta edellytettiin joko kansakoulun kotitaloudenopettajan kelpoisuutta tai kouluhallituksen hyväksymän asuntolanhoitajakurssin päästötodistusta. Lisäksi toimeenkelpoisen oli oltava nainen. Asetus saattoi kansakoulujen asuntolatoiminnan järjestyneeksi ja yhdenmukaiseksi (Lämsä 1971, 15).

Asuntolanhoitajista oli 1940-luvun lopussa huutava pula. Oppivelvollisuuslain täytäntöönpano oli edennyt aina syrjäisimmillekin kylille saakka, kun oppivelvollisuus ulotettiin täydellisenä koskemaan myös harvaanasuttuja kuntia. Suuret ikäluokatkin alkoivat astua koulutielle. Koko maassa oppilasasuntoloita oli lv. 1949–1950 noin 150 (Lämsä 1971, 15). Yksin Kuhmon kunnassa oli syksyllä 1949 kaksitoista asuntolaa, joiden kaikkien hoitajien virat julistettiin avoimiksi, koska hoitajat olivat epäpäteviä (KKKltk, ptk 23.5.49, 22.10.49). Samalla kun kansakoulujen opettajien valmistusta ryhdyttiin lisäämään ja tehostamaan järjestettiin myös

oppilasasuntoloiden hoitajien valmistus. Tammikuussa 1950 määrättiin asuntolanhoitajien valmistuspaikaksi Savonlinnan seminaari, johon oli suunnitteilla myös kotitalousopettajien valmistus. Molempien linjojen oppilaiden oli tarkoitus saada samantapainen koulutus. Savonlinnan seminaarin avaaminen kuitenkin lykkääntyi, ja koska asuntolanhoitajien valmistamisella oli kiire, opetusministeriö määräsi kouluhallituksen esityksestä, että asuntolanhoitajien kurssimuotoinen valmistus tapahtuisi väliaikaisesti Kemijärvelle avattavassa seminaarissa. Valmistuksen tarkoituksena oli maamme kansakoulujen oppilasasuntolanhoitajien pätevyyden kohottaminen. (Lämsä 1971, 15; Nurmi 1995, 332.)

Kemijärven juuri perustetussa seminaarissa aloittivat 1.9.50 kouluhallituksen valitsemat 30 keskikoulun käynnyttä naista vuodennmittaisen opiskelunsa. Oppilaita tuli ympäri Suomea, aina pääkaupunkia myöten, muttei kuitenkaan yhtään Kainuusta. Pääsyvaatimuksena koulutukseen oli vähintään 18 vuoden ikä, keski-koulu ja hyvä terveys. Opiskelu aloitettiin kirkonkylän kansakoulu-rakennuksessa, jossa oli myös opiskelijoille majoittumista varten asuntola. (OMA Kesa Db: 1: vuosik. 1950–51; OMA Kesa Ea: 1 kirje 20.7.50 ja 6.7.50.) Asuntolanhoitajakurssilaiset opiskelivat 41 viikkotunnin puitteissa niitä oppiaineita, jotka ovat luettavissa kuvasta 1. Siinä on erään viimeisen yksivuotisen kurssin suorittaneen oppilaan (nimi ja henkilötiedot poistettu) päästötodistus, joka on annettu oppilaan sairastumisen vuoksi muita kurssitovereita vuotta myöhemmin. Oppiaineet ovat likipitään samoja, joita jo kesän 1928 kurssilaiset olivat opiskelleet Suomussalmella.

Asuntolahoitajakurssilla oli kotitaloudella pääpaino. Sitä oli peräti 14 oppituntia viikossa. Opetus jakaantui käytännön harjoitukseen (12 t) ja teorian opiskeluun. Myös havaintotunteja pidettiin. Käsitöitä ja kasvatusoppia opiskeltiin viikoittain 4 tuntia, liikuntaa 3 tuntia ja muita oppiaineita 1–2 tuntia. Kasvatustieteen opintoihin kuului sielutieteen opetusta oppikirjan pohjalta, etiikan perusoppimäärä sekä koulukasvatusoppia. Oppikirjoina käytettiin Lehtovaaran ”Sielutiedettä”, Salmelan ”Etiikan alkeita” ja

PÄÄSTÖTODISTUS

Kemijärven seminaarin asuntolanhoitajakurssilta

saa ne oikeudet, jotka asetuksissa ja säännöksissä myönnetään tällaisen kurssin suorittaneille.

| | |
|---|-------------------|
| Opintoaikanaan on hänen käyttöksensä ollut kiitettävä | (10) |
| sekä ahkeruutensa ja huolellisuutensa | kiitettävä (10) |
| Hänen edistymisensä eri oppialneissa on arvosteltu seuraavasti: | |
| Uskonto | kiitettävä (9) |
| Kasvatusoppi | kiitettävä (9) |
| Asuntolanhoito | tyydyttävä (8) |
| Äidinkieli ja asioimiskirjoitus | kiitettävä (9) |
| Kirjanpito | kiitettävä (9) |
| Terveysoppi ja asuntolahygienia | kiitettävä (9) |
| Kodin sairaanhoito | tyydyttävä (8) |
| Kotitalous a) teoria | tyydyttävä (8) |
| b) käytännöllinen kotitalous | tyydyttävä (8) |
| Kasvitarhanhoito | kiitettävä (9) |
| Käsityö | kiitettävä (9) |
| Voimistelu ja leikki | tyydyttävä (7) |
| Piirustus ja askartelu | kiitettävä (9) |
| Laulu | tyydyttävä (8) |
| Soitto (vapaaehtoinen aine) | tyydyttävä (8) |

Kemijärvellä kesäkuun 5 päivänä 1954

Opettajakunnan puolesta:

Eino Lämä
Seminaarin johtaja



Lunastuksetta.

Arvosanat: 10 ja 9 kiitettävä, 8 ja 7 tyydyttävä, 6 ja 5 välttävä, ja 4-1 heikko.

KUVA 1. Yksivuotisen asuntolanhoitajakurssin käyneen päästötodistus

Salomaan ”Koulukasvatusoppia”. Äidinkielessä perehdyttiin lastenkirjallisuuteen, sadunkerrontaan, puhetekniikkaan, asiomiskirjoitukseen, oikeinkirjoitukseen ja tehtiin erikoistyö aiheesta ”Lasten ja nuorten kirjallisuus oppilasasuntolan näkökulmasta”. Koko oppilasjoukko osallistui SONR:n raittiuskilpajoituksiin. Laulun ja musiikkiopin opinnoissa harjoiteltiin äänenmuodostusta, lasten koulu- ja leikkilauluja. Lisäksi kurssilaiset osallistuiivat yhteislauluharjoituksiin muiden seminaarin oppilaiden kanssa. Piirustuksessa oli askarteluharjoitusten ja ohjauksen lisäksi mm. kuva-aapisen valmistaminen. Käsitöissä ommeltiin liinavaatteita, nimikoitiin, neulottiin, parsittiin, opeteltiin kaavaompelua ja erilaiset pistot. (OMA Kesa Db:1: vuosik.1950–51.)

Asuntolanhoito oli oppiaine, jota ei seminaarin opettajaksi opiskelevilla ollut lainkaan. Oppiaineen sisältöihin kuuluivat asuntolanhoitajan tehtävät äidin sijaisena toimiessa, terveydenhuolto, asuntolakasvatukselle asetetut vaatimukset, hallinnolliset tehtävät asuntolassa, lasten kasvattaminen hyviin tapoihin ja järjestyksen pito, oppilaan työpalvelu, kotitehtävien ohjaus, lasten vapaa-aikojen vietto, asuntolan taloudenhoito, määräaikaisilmoitusten laatiminen sekä toimintasuunnitelman ja vuosikertomuksen teko. Oppilasasuntolaharjoittelu tehtiin kevätlukukauden puolivälissä pohjoissuomalaisten asuntolanhoitajien ohjaamana. Seminaarin opettajien johdolla tehtiin opintoretkeä ympäristön asuntoloihin. Kemijärven seminaarin opettajakunnalle opetusohjelman laatiminen oli haasteellinen tehtävä, koska maassamme ei aiemmin ollut vastaavanlaista koulutusta annettu. (OMA Kesa Db:1: vuosik.1950–51; Lämsä 1971, 16.)

Keväällä 1951 Kemijärven seminaarin opettajakunta esitti kouluhallitukselle, että seuraavalle asuntolanhoitajakurssille oppilaat valittaisiin vastaavanlaisen prosessin kautta kuin opettajaoppilaatkin ja näille asetettaisiin opintojen aluksi kuukauden koeaika. Kouluhallitus myöntyi asuntolanhoitajaoppilaiden pääsykokeisiin esitetyllä tavalla, mutta piti koeajan määräämistä näille tarpeettomana, koska asuntolanhoitajakurssin oppilaita voitiin ver-

rata hospitantteihin, joiden opiskelun keskeytys oli opettajakunnan mahdollista päättää aina, jos oppilasta oli pidettävä sopimattona tulevaan toimeensa tai hän oli ”tehnyt itsensä syyppääksi rikkomukseen, jonka seurauksena olisivat kurinpidolliset toimenpiteet. (OMAKesa Ea: 1, kirje 4.4.51; Ca: 1–4 ptk. 15.3.51.)

Huhtikuussa 1951 kouluhallitus julisti asuntolanhoitajiksi aikoville oppilaspaikat avoimiksi. Ilmoituksessa annettiin hakuohjeet sekä tiedot pääsykokeista ja myös asuntolanhoitajien palkkaeduista, jotka olivat samat kuin alakansakoulun opettajalla, asuntona kylläkin vain yksi huone. Lisäksi asuntolanhoitaja oli oikeutettu saamaan ilmaisen ruoan asuntolan toimiessa sekä joulun ja pääsiäislomien aikana. (OMAKesa Ea: 1 kirje 1.5.51.)

Kesällä 1951 asuntolanhoitajaksi haki 44 naista, joista tutkinnoille saapui 35. Näille järjestettiin Kemijärvellä pääsykoe, johon kuului yleiskoe, äidinkielen kirjallinen koe, yleistä kehitystä ja asennoitumista selventävä suullinen koe, laskennon koe, askartelun koe ja vielä laulun koekin. Kahta viime mainittua lukuun ottamatta kokeista saattoi saada pisteitä 1–10. Laulu ja askartelu arvioitiin pisteillä 1–4. Yleiskokeeseen kuului älykkyystehtävä, jossa vedottiin mahdollisimman paljon pyrkijöiden käytännöllisten asioiden ratkaisukykyyn. Valituiksi tuli 34 oppilasta, joista yksi oli ylioppilas. Tällä kertaa oppilaista puolet tuli Pohjois-Suomesta: 10 Lapin läänistä ja 6 Oulun läänistä, joista yksi oli kainuulainen. Lääkärin-tarkastuksessa yksi valituista hylättiin. (OMAKesa Ca: 1–4, ptk 15.3.51, 17.8.51, 18.8.51; OMA Kesa Db: 1 vuosik. 1951–52.) Toisen asuntolanhoitajakurssin opinto-ohjelma oli suunnilleen sama kuin ensimmäisenkin. Kotitaloudesta tosin vähennettiin kaksi tuntia ja ne siirrettiin käsitöihin, joissa tarvittiin lisätunteja oppilaiden heterogeenisuuden vuoksi. Kotitalouden sisältöihin lisättiin säilöntäkurssi ja äidinkieleen kahden aineen kirjoitus. Harjoittelu-aika asuntoloissa täsmennettiin kolmeksi viikoksi. (OMAKesa Ca: 1–4, ptk 18.5.51.)

Keväällä 1952 Kemijärven seminaarin opettajakunta pohti asuntolanhoitajakurssin opetussuunnitelman muutosta. Seutukun-

nan asuntoloiden tarkastuksista ja asuntolakurssilaisten harjoitteluviikkojen havainnoista oli käynyt ilmi, että opetussuunnitelma kaipasi erinäisiä muutoksia, mm. harmoninsoiton opetusta kaikille, opetuksen käytännöllistämistä, ruukkukasvien hoidon opastusta, pyykinpesun harjoittelua ja miten toimia sairaustapausten sattuesssa. Opetussuunnitelmaan ei kuitenkaan tehty muutoksia ennen uuden eli kolmannen kurssin ottamista. Lukuvuodelle 1952–53 hakijoita oli 60, joista 39 saapui tutkinnoille. Näistä hyväksyttiin seminaarin oppilaiksi 36. Kahta vaille kaikki olivat keskikoulun käyneitä. Kaksi valituista oli kasvattajaopiston ja emäntäkoulun käynyttä. Sisäänpäässeiden joukossa oli Lapin läänistä kotoisin 5 ja Oulun läänistä 7, joista 4 kainuulaista. (OMA Kesa Db:1 vuosik. 1952–53; OMA Kesa Ca: 1–4, ptk 22.4.52.)

Lukuvuoden 1952–53 lopussa valmistui 35 asuntolanhoitajaa entisten 61 valmistuneen joukkoon. Nämä 96 pätevää asuntolanhoitajaa eivät kuitenkaan riittäneet tyydyttämään kasvavaa asuntolanhoitajien tarvetta. Vuonna 1953 asuntoloiden määrä oli kasvanut maassamme jo kahteensataan. Valmistus Kemijärvellä kuitenkin lopetettiin keväällä 1953, koska huonetilapula ei mahdollistanut uuden kurssin ottamista. Seminaari toimi edelleen kansakoulun tiloissa, joihin myös alkava harjoituskoulu oli sijoitettava. Asuntolanhoitajien valmistus keskeytettiin siis Kemijärvellä, eikä sitä toteutettu missään muuallakaan – kuuteen vuoteen. (Lämsä 1971, 16.)

Rehtori Lämsän mukaan asuntolakurssilaisten tuli opetusohjelman läpikäytyään olla valmiita asuntolan käytännölliseen ja kasvatukselliseen johtoon. Samalla heidän tuli itse pystyä suorittamaan kaikki asuntolassa eteen tulevat käytännölliset työsuoritukset. Koulutettujen asuntolanhoitajien saaminen tiesi ratkaisevaa parannusta maamme asuntoloihin. Pätevän asuntolanhoitajiston avulla voitiin oppilasasuntolat saada kiinteään yhteyteen muun kansakoulutoimen kasvatustehtävän kanssa. (Lämsä 1971, 16.)

Olen haastatellut kolmea yksivuotisen asuntolanhoitajakurssin käynyttä henkilöä. Ensimmäiseltä kurssilta valmistunut nainen muis-

teli, että koulutus oli prameilevaa, eivätkä monetkaan opettajista tienneet, mitä asuntolatoimi oikeastaan oli ja mitä valmiuksia asuntolanhoitaja työssään tarvitsi. Esimerkkinä yliampuvasta koulutuksesta hän mainitsi hienojen herrasleivonnaisten leipomisen. Nuorten suihin nämä kyllä maistuiivat, ja niitä tytöt heittelivät keittiön ikkunoista seminaarin opiskelijapojille. Haastatellut pitivät vuoden kurssia liian lyhyenä. Asuntolatodellisuus avautui vasta työssä, sillä monikaan valmistujista ei ollut ennen Kemijärvelle tuloaan ollut missään kosketuksissa asuntolan kanssa. Pääosa opiskelijoistahan tuli seuduilta, joissa ei asuntoloita ollut edes olemassa. Työelämässä olikin sitten edessä monia yllätyksiä. Asuntolat saattoivat olla sähköttömiä huoneistoja, joissa vedetkin joutui kantamaan tonkissa yläkertaan. Pyykkikoneita ei alkuvuosina ollut, ja pyykit oli talvella pestävä jopa avannolla. Lapissa eteen tuli täysin vieras saamen kieli ja kulttuuri, esimerkiksi oppilaiden kenkäheinien kuivatus. Harvoissa asuntoloissa lienee ollut sellaista keksintöä kuin Utsjoella, jossa asuntolanhoitaja ei suvainnut heinien kuivatusta lattialla, vaan ne kuivattiin kattoon vinssillä nostettavassa telineessä. Siihen sitten lisättiin uusia heiniä ja vaihdettiin niitä. Käytetyt heinät syötettiin lampaille. (Utsjoen vanhat koulut 2007.) Moni Lapin asuntoloissa työnsä aloittanut törmäsikin ensi kertaa eläissään kenkäheiniin vasta työpaikallaan.

Informanttini muistelivat Kemijärven opiskeluvuottaan tiukkana ja teoreettisena, mutta mieluisana aikana elämässään. Erityisesti kasvatustieteen opetuksesta ja sen opettajasta rehtori Lämsästä on jäänyt merkittäviä muistoja mieleen. Kasvatustieteen nähtiinkin olleen todellista hyötyä asuntolatyössä. Osa seminaarioppilaista asui asuntolassa, osa vuokralla Kemijärven kylällä. Yhdessä asuminen lisäsi yhteenkuuluvuutta, joka joidenkin kesken on säilynyt läpi elämän.

Kolmivuotinen asuntolanhoitajan tutkinto

Savonlinnassa, jonne asuntolanhoitajien valmistus oli lailla mää-

rätty, seminaarin toiminta pääsi käyntiin vuokratiloissa syksyllä 1952. Oma päärakennus valmistui vasta keväällä 1960, joten sinne saakka seminaari joutui toimimaan hajallaan eri paikoissa. (Nurmi 1995, 341–343.) Opettajanvalmistus otti kaikki tilat niin, ettei Savonlinnaan asuntolanhoitajien valmistusta voitu ottaa. Sen sijaan Kemijärven seminaariin valmistui vuonna 1955 tilava päärakennus, jolloin tilanahtaus sieltä poistui. Heräsi ajatus sijoittaa kurssimuotoinen asuntolanhoitajien valmistus pysyvästi Kemijärvelle. Kouluhallituksessa Aarno Salervo laati ehdotuksen asetukseksi kansakoulun asuntolanhoitajien valmistuksesta Kemijärven seminaarissa. Asetus säädettiin 26.6.1959 ja se tuli voimaan heti elokuun alussa. Asetuksen mukaan asuntolanhoitajien valmistuksen kesto oli kolme vuotta, joista keskimäinen oli harjoittelua kansakoulun oppilasasuntolassa joko väliaikaisena asuntolanhoitajana tai asuntola-apulaisena. Pääsyvaatimuksena valmistukseen oli edelleen 18 vuoden ikä ja keskikoulu. Asetus antoi koulutuksesta tarkat ohjeet, ja koulutus päättyi asuntolanhoitajan tutkintoon. (Lämsä 1971, 17.)

Kolmivuotiseen koulutukseen oli 35 hakemusta. Pääsytutkintoon kutsuttiin 33 naista, joista hyväksyttiin 16. Näillä kaikilla oli takanaan vähintään keskikoulu, mutta monilla myös kansankorkeakoulu, emäntä-, talous- tai kotiteollisuuskoulu. Työkokemustakin oli useille ennättänyt jo kertyä. Lapin läänistä opiskelijoita tuli neljä ja Oulun läänistä myös neljä, joista kaksi kainuulaisia eli koko kurssista puolet oli pohjoissuomalaisia. (OMAKesa Db:1, vuosik. 1959–60.) Monelle asuntola oli aivan vieras maailma. Olen haastatellut kahdeksaa kolmivuotisen valmistuksen saanutta naista, joista moni kertoi, että joku tuttava oli kuullut asuntoloista tai lukenut lehti-ilmoituksen asuntolanhoitajien valmistuksesta ja vinkkasi sitten, että sellainenkin ammatti olisi tarjolla. Tällaisesta vinkistä sitten saattoi kypsyä ajatus hakea Kemijärvelle asuntolanhoitajien valmistukseen, varsinkin, jos se koulutusura, jolle itse oli haaveillut, oli osoittautunut toteutumattomaksi. Ensimmäisten kolmivuotisen valmistuksen saaneiden joukossa oli Kirsti Salo (2007), joka muisteli

asuntolanhoitajakoulutuksensa alkutaipaletta seuraavasti:

” Oli vuosi 1959. Olin 18-vuotias. Elämäni ensimmäinen Lapin matka oli edessä. Savolaiselle maalaistytölle oli todella jännittävää lähteä niin kauas kotoa ja vieläpä tositarkoituksella valmistavaan koulutukseen. Lapissa asuvat sukulaiseni kertoivat kuinka paljon asuntolanhoitajille oli työtä tarjolla – ammatti olisi oikein tulevaisuuden ala. Kansalaiskouluja suunniteltiin kuntiin, se tiesi lisää asuntoloita. Kansakoulujen asuntoloiden lisäksi oli monissa kunnissa kunnallinen keskikoulu ja jokaisessa niissä syrjäseudulla asuntola. Seminaarin pääsykoe oli kesäkuun alussa ja kesti kaksi päivää. Ensimmäisen päivän olimme yhdessä opettajanvalmistukseen pyrkivien kanssa. Meitä testattiin monella tavalla: kirjoitimme aineen, piirsimme, lauloimme, kerroimme satuja. Rehtorin haastattelu oli tietenkin jännittävä tilanne. Käytännön taitojamme tarkkailtiin erilaisilla valinta- ja pakkauskokeilla. Samalla kun kuumeisesti mietimme välineitä, mitä ottaisimme tietynlaiselle matkalle, kertoi koetta tarkkaileva lehtori, ettei asuntolanhoitajan sovi suunnitella perheen perustamista. Asuntolan lapset tulisivat viemään kaiken ajan. Siinä olisi äitiyttä kylliksi. Meitä vaatimus ei haitannut, koska joukossamme ei ollut perheellisiä. Sillä hetkellä oli tärkeintä opiskelupaikan saaminen.”

Eräälle toiselle informantilleni oli pääsykokeista jäänyt mieleen r-pitoinen teksti, jota hän r-vikaisena joutui tankkaamaan ääneen. Kesän 1961 pääsykokeissa mukana ollut henkilö taas muisti, että pääsykoe oli helppo, jopa käännöstehtävä suomesta saksaksi, jonka myös opettajaoppiin pyrkijät tekivät. Lisäksi hän kertoi, että vapaaehtoisesti sai antaa soittonäytteen. (Välimäki 2008.) Useat muistavat pääsykokeista lapsille pidetyt satutuokioid, joissa oli myös keskusteltava. Enemmän kuin itse pääsykokeet pyrkijöiden mieliin on jäänyt asuminen Kemijärvellä pääsykokeitten aikaan.

Kolmi vuotisessa asuntolanhoitajavalmistuksessa oppiaineet olivat samat kuin aiemmassa yksivuotisessa, mutta oppiaineiden nimissä oli tapahtunut muutosta, mm. kotitalous-oppiaine jakaan-tui kahdeksi: ruoanvalmistus- ja ravinto-opiksi. Opiskeltavana oli

nyt 14 oppiainetta, kun yksivuotisessa niitä oli 13. Uskontoa lukuun ottamatta kaikkia muita oppiaineita oli opetusohjelmassa sekä ensimmäisenä että kolmantena opintovuotena. Ruoanvalmistusoppi otti kolmivuotisessakin opetusohjelmassa valtaosan viikkotunneista. Ensimmäisellä luokalla sitä oli 2 + 12 viikkotuntia ja lisäksi ravinto-oppia 2 tuntia. Kolmantena vuotena käytännöllistä ruoanvalmistusoppia oli enää 4 viikkotuntia sekä syyslukukauden ajan lisänä 2 teorituntia viikossa. Ensimmäisen vuoden opetusohjelma oli tiukka, sillä siihen sisältyi 40 oppituntia ja vapaaehtoisena lisäksi soittoa, ruotsia ja yhteislaulua. Kolmannen vuoden oppituntimäärä oli 30, mutta harjoitteluun käytettiin lisäksi 10 tuntia. Lukuvuodesta 1962–63 alkaen vapaaehtoisia aineita oli enää yksi ja se oli pianonsoitto. Lisäoppia antoivat vapaaehtoiset seminaarilaisten kerhot, joihin eräät asuntolahoitajakurssilaisistakin osallistuiivat. Koulutuksessa päätavoitteet olivat samat kuin yksivuotisessa valmistuksessakin, mutta kolmivuotisen valmistusajan

KUVA 2. Asuntolanhoitajien valmistuksessa kotitalous oli pääaine. (Kuvan omistaa Kirsti Salo)



tarkoituksena oli antaa entistä perusteellisempi valmennus asuntolanhoitajan tehtävään. (Lämsä 1971, 17; OMAKesa Db:1, vuosik. 1959–60 ja 1961–62.)

Suurin muutos kolmi vuotisessa asuntolanhoitajien valmistuksessa entiseen verrattuna oli vuoden mittainen ja yhtäjaksoinen harjoittelu kahden seminaarissa tapahtuneen opiskeluvuoden välissä. Harjoittelu oli palkallinen. Harjoitteluasuntolat löytyivät 1960-luvulla kuutta poikkeusta lukuun ottamatta Lapista, Kainuusta ja Koillismaalta. Harjoitteluvuonna 1960–61 oppilaista toimi asuntolanhoitajan tehtävässä neljä ja loput 11 asuntolanhoitajan apulaisina. Lukuvuoden 1961–62 harjoittelijoista suurin osa (10) toimi vastuullisina asuntolanhoitajina ja vain 3 apulaisina. Vielä lv. 1962–63 löytyi harjoitteluasuntoloita (6), joissa opiskelija toimi koko lukuvuoden ajan asuntolanhoitajana, mutta lukuvuodesta 1963–64 alkaen kaikki harjoittelivat asuntolanhoitajan apulaisina. Asuntolanhoitajaharjoittelusta annettujen lausuntojen mukaan v. 1960–67 harjoittelun suoritti 80 naista. (OMAKesa Ed:2.) Muuttamat saivat aiemman työkokemuksensa perusteella harjoitteluvuoden ”anteeksi” ja pääsivät jatkamaan seminaarissa heti ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen suoraan toiselle luokalle ja näin valmistuivat kahdessa vuodessa (Heikkinen 2008).

Kouluhallituksen määräyksen mukaan asuntolakurssin oppilaiden oli pidettävä harjoittelustaan päiväkirjaa, johon kuului kouluhallituksen hyväksymän oppilasasuntolapäiväkirjan pito ja lisäksi 25.4.60 vahvistetun kaavakkeen mukainen lisälehti, josta toinen kappale piti lähettää kouluhallitukseen. (OMAKesa Ea: 1, kirje 25.4.60.) Harjoittelun päätteeksi asuntolakoulun johtaja/rehtori kirjoitti seminaaria varten lausunnon harjoittelijasta oppilaitoksen antamalle lomakkeelle, jossa arvioitiin harjoittelijan käyttäytyminen, sopeutuvaisuus, luotettavuus, vastuuntunto, huolellisuus, siisteys, harrastus, käytännöllinen työ, järjestelykyky ja kasvatustaito sanallisen viisiportaisen arvosteluasteikon mukaisesti. Esimerkiksi harrastuksen arvosanat olivat: 1. erittäin paljon oma-aloitteisuutta 2. sangen kiinnostunut, tekee aloitteita 3. yleensä harrastusta

osoittava 4. harrastuksen kestävyys horjuva 5. ei kiinnostusta työhön. Kaikille lausunnonkirjoittajille nämä valmiit arvolauselmat eivät riittäneet, vaan he kirjoittivat lomakkeen alareunaan vielä muita havaintoja harjoittelijasta, esimerkiksi eräälle harjoittelijalle koulunjohtaja oli lisännyt lomakkeeseen ”XX on luonteeltaan hiljukainen, joka ei ryntäile liiaksi näkyville... paremmin kuin kursorilematon on riskioitteinen”. (OMAKesa Ed:2.)

Kirsti Salo (2007) muisteli harjoitteluvuottaan seuraavasti: ”Saimme valita itse, haluammeko harjoitteluvuonna työskennellä asuntolanhoitajina vai apulaisina. Siihen aikaan oli niin paljon epäpäteviä hoitajia asuntoloissa, että sai melkein valita harjoittelu-paikan. Minut määrättiin Ivalon kunnallisen keskikoulun asunto-laan, jonne menin elokuun alussa 1960. Kansalaiskoulu toimi silloin vielä kurssimuotoisesti, ja pojille järjestettiin viikon mittaisia metsäkursseja, joiden aikana he asuivat asuntolassa. Sevettijärven pojilla oli lähes 100 kilometriä matkaa, eikä sinne ollut tietä, vaan koulumatka tehtiin veneellä ja kävellen. Pojat myöhästyivät kaksi päivää. Oppilaita asuntolassa oli 80, heistä suurin osa saamelaisia. Asuntolanhoitaja opasti minua kärsivällisesti. Sain valvontaani tyttöjen osaston. Lapin lapset olivat tottuneet asumaan poissa kotoa, useimmat tytöistä olivat olleet asuntolassa jo 7-vuotiaasta lähtien. Eläkeikään ehtineellä etelästä lähtöisin olevalla asuntolanhoitajalla ei ollut ongelmia lasten kanssa ja hän ymmärsi saamelai-suutta, mm. kenkäheinät lattialla kuiyumassa eivät häntä häirinneet. Huoneet olivat kuitenkin siistit ja viihtyisät. Työaikani oli 8 tuntia, mutta koska huoneeni oli asuntolassa, niin osallistuin yöaikaankin tarvittaessa työhön. Viihdyin asuntolassa hyvän henkilökunnan taitavassa ja ymmärtävässä ohjauksessa hyvin.”

Salon tapaan moni muukin haastatelluista muisti harjoitteluvuotensa elämänsä hauskimpiin kuuluvaksi, mutta poikkeaviakin tapauksia tuli haastatteluihin vastaan. Eräs kertoi joutuneensa asuntolaharjoitteluvuodeksi lähes kokonaan siivoojan tehtäviin suuressa kirkonkylän asuntolassa. Kun hän asui asuntolan ulko-puolella, hänelle tuli asuntolanhoitajan työstä kokemusta lähinnä

vain oppilaiden ruokailunvalvojana. Harjoitteluvuodesta on kuitenkin yleensä jäänyt mieluisia muistoja, vallankin, jos sattui saamaan arvostetun asuntolanhoitajan ohjaajakseen.

Harjoittelua seurasi vielä toisena seminaarivuotena ohjattu harjoittelu asuntolanhoitajan eri tehtävissä. Sitä oli 10 viikkotuntia seminaarin kansakoulussa, seminaarin kansakoulun kerhoissa, seminaarioppilaiden asuntolassa sekä Kemijärven kunnan Isonkylän kunnallisen keskikoulun, kansalaiskoulun ja varsinaisen kansakoulun yhteisessä asuntolassa. Lukuvuosi jaettiin 6 viikon opintojaksoiksi, jona aikana 2–3 oppilaan ryhmät aina kerrallaan kahtena päivänä viikossa suorittivat harjoittelun eri työkohteissa. Harjoituskoulussa käytiin pitämässä hartaushetkiä, laulu-, leikki- ja satutunteja sekä seurattiin opetusta 70 tuntia. Koulun kerhoissa järjestettiin askartelutunnit. Harjoittelun lisäksi tutustuttiin asuntoloihin syksyisin rehtorin johdolla Pohjois-Suomessa, Norjassa ja/tai Ruotsissa. (OMAKesa Db:1, vuosik 1961–62; Lämsä 1971, 17-18.)

KUVA 3. Keväällä 1962 valmistuivat ensimmäiset 3-vuotisen kurssin käyneet asuntolanhoitajat. (Kuvan omistaja Kirsti Salo vas. 1. rivissä)



Haastattelemani asuntolanhoitajat, joista yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat olleet jo vuosia eläkkeellä, muistivat, että ensimmäinen opiskeluvuosi Kemijärvellä oli työntäyteistä, mutta vuodessa saikin sitten varmuutta ja hyvän tietopaketin tulevaa työtänsä varten. Koulutusaikana korostettiin järjestystä ja kuria. Tutkintotodistuksessa järjestelykyvystä samoin kuin kasvatustaidosta annettiin oma arvosanansa (kiitettävä, erinomaisen hyvä, varsin hyvä, hyvä, hyvin tyydyttävä, varsin tyydyttävä tai tyydyttävä). Rehtori oli perusteellisesti paneutunut asuntolanhoitajien valmistukseen ja uskoi vahvasti asuntoloiden tulevaisuuteen.

Se, mitä asuntolanhoitajat jälkikäteen koulutukseltaan kaipaivat, oli ihmissuhde- ja johtamiskoulutus. Sen sijaan kotitaloustuntien määrää useimmat pitivät liiallisena. Monella oli jo seminaariin tullessaan talous- tai vastaava koulutus takanaan, joten kotitalouden opetus tuntui heistä täysin turhalta, vallankin kun moni ei asuntolanhoitajana itse valmistanut ruokaa. Haastateltujeni joukossa on sellainenkin, joka ei 40 työvuotensa aikana ole valmistanut yhtä ainuttakaan ateriaa oppilaille. Puutarhanhoitokin katsottiin turhaksi asuntolanhoitajan työtä ajatellen. Toisena seminaarivuotena toteutettu asuntolarajoittelu tuli haastateltujeni mielestä liian myöhään. Sen sijoituskohta olisi ollut parempi ensimmäisenä opiskeluvuonna, jolloin olisi ollut kova tarve päästä asuntola-elämän kanssa tutuksi. Nurinkurista oli sekin, että seminaarin antama opetus tähtäsi kansakoululaisten, siis alle 13-vuotiaitten, kasvatukseen ja ohjaamiseen. Käytännön työssä suurin osa asuntolanhoitajista sijoittui kuitenkin kansalaiskoulu- ja keskikouluoppilaiden hoitajiksi. Jotkut kysyivätkin: ”Mitä mieltä meidän oli osata hyvin leikkiä keijuleikkejä ja tehdä nukenvaatteita, kun todellisessa työssä olisi pitänyt tietää, mitä sanoa nuorelle, kun hän tulee discosta asuntolaan haisten tupakalle, alkoholille tai on huumepöpperössä?” Käsitöissäkin olisi ollut kehittämisen varaa, sillä ”koruompeleita” ei työssä tarvinnut, mutta kankaankudontaa ja perinnetöitä olisi sen sijaan tarvittu. Viimeisten kurssien oppilaiden käsitys koulutuksestaan oli yksikantainen: koulutus oli

aikansa elänyttä. Opiskeluun kuitenkin ”satsattiin” ja pyrkimys oli saada hyvä päästötodistus työpaikan hankintaa varten. Joku mainitsikin Kemijärven muistoiksi: ”Koulutus antoi paperin.”



KUVA 4. Asuntolanhoitajat Kirsti Salo (vas.) ja Terttu Pehkonen ovat tehneet pitkän päivätyön koululaisten sijaisäiteinä: Salo Lapissa, Pehkonen Kuhmossa. (Kuvat Sep-po Hyyrö 2007)

Muuta koulutusta ja erivapauksia

Asetus kansakoulun oppilasasuntoloista (A 15.8.1947) samoin kuin kansakouluasetus (23.7.1958) edellyttivät asuntolanhoitajaksi nimitettävältä joko kotitalousopettajan tai asuntolanhoitajan kelpoisuustodistusta. Asuntolanhoitajina kotitalousopettajia lie-nee toiminut varsin vähän, sillä informantini muistivat ainoastaan yhden kotitalousopettajan olleen kolleganaan. Tämä hoiti Inarin Akujärven kansakoulun asuntolaa 1960-luvun alussa. (Salo 2007.)

Sitä vastoin muodollista pätevyyttä vailla olevia henkilöitä on asuntoloissa ollut työssä kautta aikojen. Näistä kansakouluasetus (23.7.58 § 135) antoi seuraavan määräyksen: ”Väliaikaiseksi tai viransijaiseksi voidaan ottaa enintään lukuvuodeksi kerrallaan henkilö, joka, vaikkakaan ei täytä säädettyjä kelpoisuusehtoja, omaa riittävän taidon ja kyvyn viran hoitamiseen.” Jotkut Kemijärven seminaariin hakeutuneistakin olivat työskennelleet asunloissa joko apulaisina tai hoitajina (Heikkinen 2008).

Kemijärven seminaarin asiakirjoista käy ilmi, että muutamat asuntolanhoitajina toimineet hakivat opetusministeriöstä erivapautta saadakseen pätevyyden asuntolanhoitajaksi. Jotkut saivat rajoitetun pätevyyden, mikä merkitsi pätevyyttä vain siihen toimeen, jota henkilö parhaillaan hoiti (Muotka 2008). Monelle erivapautta anoneelle ministeriö määräsi lisäopintoja Kemijärven seminaarissa. Myös iästä haettiin erivapautta. Seminaarin oppilaille oli alaikärajan lisäksi yläikäraja, ja tästä viimemainitusta haettiin erivapautta. Asuntolanhoitajaksi pyrkiville opetusministeriö näyttää antaneen auliisti lupia, vaikka ikä oli jo ylittänyt säädetyn rajan. (OMAKesa Ee:13.)

Ainakin Kuusamon Kansanopistossa järjestettiin asuntolanhoitajina toimiville ja niiksi aikoville 1960-luvun alussa 6–7 viikon mittaisia kesäkursseja, joilla opetettiin oppilasasuntolan hoitoon liittyviä aineita. Ne olivat suunnilleen samoja, joita Kemijärven seminaarissa opetettiin tutkintoon tähtäävässä koulutuksessa. Kuusamon kesäkursseilla tehtiin kasvatustieteen opinnoissa tutkielmakin, jollaista ei Kemijärven opetussuunnitelmissa mainita. Kesäkursseilta annettiin todistukset, joissa osallistuja arvosteltiin kussakin oppiaineessa. Myös osallistujan huolellisuus arvosteltiin. Viikon kestäneitä kesäkursseja järjestettiin myös Kemijärvellä 1960-luvun alussa. Ne oli tarkoitettu asuntolanhoitajien jatkokursseiksi, mutta niille osallistui myös ilman tutkintoa olleita asuntolanhoitajia. (OMAKesa Ee:13.) 1970-luvun alussa Savonlinnan kesäyliopistokin järjesti parin viikon mittaiset jatkokurssit asuntolanhoitajille (Heikkinen). Muutoin asuntolanhoitajien täy-

denniskoulutus näyttää jääneen vähäiseksi.

Vasta sitten kun kansakoulujen asuntolat olivat jo lähes lopetetut, kouluhallitus järjesti 1980-luvulla majoitusseminaareja Heinolassa ja samoin Kajaanin täydenniskoulutusyksikkö järjesti parin päivän ”Nuori asumisyhteisössä” -seminaarin. (Heikkinen 2008.) Vaikka koulutusta olisikin ollut viljemmin tarjolla, monelle asuntolanhoitajalle koulutukseen pääsy olisi ollut mahdottomuus. Esimerkiksi Muotka (2008) kertoi, ettei hänen työnantajansa antanut lupaa matkustaa Heinolan kursseille. Koko työuransa aikana hän saikin vain yhden päivän verran täydenniskoulutusta.

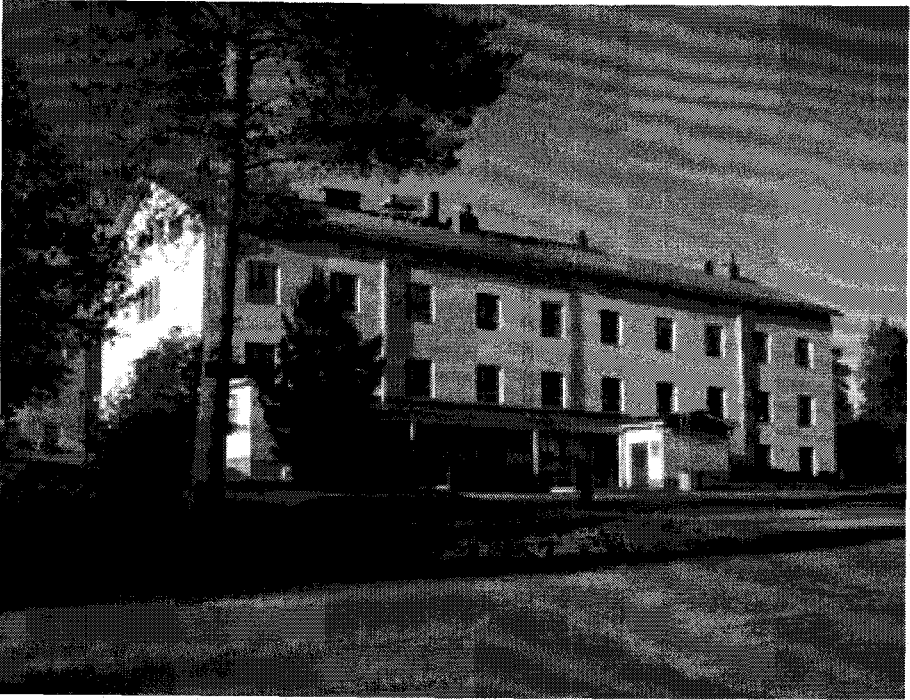
Asuntolat ja asuntolanhoitajakoulutus hiipuivat loppuunsa

Kolmivuotiseen asuntolanhoitajavalmistukseen hakijoita oli suunnilleen vain puolet siitä, mitä halukkaita oli ollut yksivuotiseen valmistukseen. Rehtori Lämsä (1971, 18) arvelee syyksi pidentyneen koulutuksen ja asuntolanhoitajapulan poistumisen. Syksyllä 1960 alkaneelle kurssille oli vielä 35 hakijaa, seuraavalle enää 29, mutta syksyllä 1962 vain 15, eikä syksyllä 1963 otettukaan sitten uusia oppilaita. Kullakin kurssilla oppilaspaiikkoja oli 16. Oppilaista noin puolet oli kotoisin Kainuusta ja Pohjois-Suomesta. (OMAKesa Db:1, vuosik 1961–62 – 1963–64.) Syksyllä 1964 pyrkijöitä oli jälleen 15, joista hyväksyttiin 14. Sama määrä hakijoita oli seuraavanakin syksynä. Hakijavirran tyrehtymisen ja asuntolanhoitajatarpeen vähenemisen vuoksi ryhdyttiin Kemijärvellä supistamaan sisäänottoa.

Marraskuussa 1965 määrättiin asetuksen muutoksella se, että asuntolanhoitajaksi opiskelevia otettiin vain joka toinen vuosi, mutta säädös jäi toteutumatta. Opiskelijoita ei näet otettu asuntolanhoitajaksi valmistumaan enää syksyn 1965 jälkeen. Viimeinen kurssi valmistui keväällä 1968. Kun nämä viimeiset lasketaan yhteen edellisvuosina tutkintonsa suorittaneiden kanssa, kolmivuotisesta koulutuksesta valmistui kaikkiaan 96 asuntolanhoitajaa ja kaiken kaikkiaan Kemijärven seminaari valmisti 192 naista

asuntolanhoitajiksi. (OMAKesa Db:1, vuosik 1961–62 – 1969–70; Lämsä 1971, 18.)

Vielä syksyllä 1962 seminaarissa aloittaneille oppilaille annettiin se kuva, että töitä asuntolanhoitajille olisi tarjolla vastaisuudessaakin yllin kyllin (Vidgren 2008). Toisin kuitenkin kävi, sillä jo keväällä 1964 ei ollut enää maassamme monta asuntolanhoitajan paikkaa avoinna (Tirronen 2008). Seuraavana keväänä valmistuneilla oli sama tilanne edessä: kaikki eivät saaneet koulutustaan vastaavaa työtä, vaan useiden oli haettava töitä muilta aloilta (Pehkonen 2007). Viimeiseltä kurssilta enää vain pari sai asuntolanhoitajan toimen (Kaartinen 2008). Oppilasasuntolat olivat tulossa tiensä päähän. Kun asuntola toisensa jälkeen lakkasi toimimasta, toimensa menettäneitä asuntolanhoitajia siirrettiin sinne, missä milloinkin töitä sattui tulemaan tarjolle. Eräs 41 vuotta asuntolanhoitajana toiminut seitsemän lapsen äiti kertoi joutuneensa vaihtamaan työpaikkaansa Ivalon ja Nurmeksen välillä puolenkymmentä kertaa. Hänellä, niin kuin monella muulla kanssasisarellaan, oli välillä lyhyitä lakkautuspalkkakajaksoja, mutta sitten taas ”nakattiin minne sattui”. Jotkut ennättivät olla kolmekin eri kertaa lakkautuspalkalla, ja aina välillä tuli työkutsu. Uusille valmistuneille hoitajille ei näin avautunut työmahdollisuuksia, koska lakkautuspalkalla olevia hoitajia oli siirrettävissä työelämään, jos jossakin toimi tuli täytettäväksi. Kaikille toimessa olleillekaan ei siirroista huolimatta löytynyt enää 1970-luvulle tultaessa asuntoloista työpaikkoja. Uudelleen koulutusta sen paremmin kuin minkäänlaista muuntokoulutustakaan ei järjestetty virkansa menettäneille asuntolanhoitajille, ja niin nämä jäivät lakkautuspalkalle tai hankkivat uuden ammatin omatoimisesti. Viimeiset oppivelvollisuuskoulun oppilaille tarkoitetut oppilaskodit lopetettiin 1990-luvun alussa. Kuusamon Nilon koulun oppilasasuntola, jossa parhaimmillaan asui 250 nuorta, lienee viimeisiä toiminnassa olleita asuntoloita maassamme. Sekin lopetti toimintansa vuonna 1995. (www.kuusamo.fi/nilonkoulu) Näin oppilaskodit/-asuntolat hoitajineen jäivät historiaan.



KUVA 5. Kuhmon keski- ja kansalaiskoululaisille vuonna 1956 avatun asuntolan (Tuupalan) toiminta lakkautettiin v. 1980. Artikkelin kirjoittajan kouluaihana asuntola oli 120 oppilaan koulukoti. (Kuva Seppo Hyyrö 2007)

Kaltoin kohdeltu ammattikunta

Oppilasasuntolanhoitajat ovat koulutuksestaan lähtien saaneet kokea olevansa ”vaan asuntolanhoitajia”. Moni informanttini muisteli, että seminaariaikana asuntolanhoitajaksi opiskelevat olivat ”vaan asuntolahoitajaoppilaita” muiden seminaarioppilaiden silmissä, vaikka heidän pohjakoulutuksenaan oli keskikoulu samaan aikaan, kun opettajaksi opiskelemissa oli kansakoulupohjaisia täydet luokalliset. Erään informanttini arvelun mukaan syynä aliarviointiin saattoi olla se, että asuntolahoitajien opetusohjelma

oli kovin kotitalouteen painottunutta, kun taas opettajiksi valmistuvien painopiste oli enemmän teoreettisissa oppiaineissa. Käytännöllisyyttä väheksyttiin. Sana ”vaan” iskostui niin, että asuntolahoitajiksi opiskelevat saattoivat itsekin käyttää ”vaan asuntolahoitajaoppilas” -mainintaa itsestään.

Asuntolahoitajaoppilaat olivat kuitenkin opettajien silmissä tasaväkisiä muiden seminaarioppilaiden joukossa. Kaikilla oppilailta oli samat oikeudet ja velvollisuudet seminaarissa. Opiskelijaelämä oli kontrolloitua, esimerkiksi suopeasti ei katsottu sitä, jos oppilaat kävivät tanssimassa. Oppilaskunnassa ja sen kerhoissa sen sijaan tavattiin ikätovereita sukupuoleen katsomatta. Monet asuntolahoitajaoppilaistakin toimivat oppilaskunnassa. Yhteinen laulukuoro yhdisti, mutta yhteisyyttä lisäsi ennen kaikkea seminaarin asuntola, jossa asuivat niin miehet kuin naiset, opettajiksi opiskelevat kuin asuntolahoitajaoppilaat. Romansseja roihahti, eikä silloin katsottu, mihin ammattiin oltiin valmistumassa. Monet rakkaustarinat johtivat avioliittoon myös opettajiksi opiskelevien miesten ja asuntolaoppilaiden kesken.

Työelämässä asuntolahoitajat, oppilaiden sijaisäidit, saattoivat joutua koulun piioiksi, kuten kaksi informanteistani mainitsi. Aina ei siis työnantaja oivaltanut näiden naisten statusta, eikä kaikkialla heidän työtehtäviäänkään. Kun sitten asuntoloiden lakkautusaalto lakaisi, asuntolahoitajia heiteltiin paikasta toiseen. Elämä saattoi olla ennustamatonta, jopa epäinhimillistä, vallankin, jos oli oma perhe. Lakkautuspalkka turvasi niukasti elannon, mutta työkykyiselle ihmiselle elämä ilman koulutusta vastaavaa työtä saattoi olla indentiteettiä raastavaa. Kaikilla ei ollut mahdollisuutta kouluttautua uuteen ammattiin, vaan oli tyydyttävä työhön, mitä sattui löytymään. Jälleen tuli tunne: olin ”vaan asuntolahoitaja”. Yhteiskunta kohteli kaltoin tätä ammattikuntaa. Suurin toivein rakennettu elämänura tyssäsi monelta valmistuneelta heti alkuunsa, eikä tuon ajan varsin mittavalla koulutuksella ollut muutoinkaan sille kuuluvaa arvostusta. Mieleen saattoivat muistua rehtori Lämsän raamatulliset sanat: ”Tuliko puhuttua kuulijoille liian viisaasti,

ymmärsivätkö kuulijat vai jäikö hän ajatuksineen yksin?” Moni on jäänyt ajatuksineen yksin.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

Kouluhallitus V (KH) Kansanopetusosasto

Ratkaistut asiat K.D. 544–615

Kiertokirjeet 1904–1918

Konseptit ja taltioidut kiertokirjeet 1924–1925

Oulun Maakunta-arkisto (OMA) Oulu

Kemijärven seminaarin arkisto (Kesa)

Kuhmon kaupungin arkisto

Kansakoululautakunnan pöytäkirjat (KKKltk) pöytäkirjat
1945–1949

Yksityisarkistot

Kirsti Salo Kuopio

Painetut lähteet

Asetus. Oppivelvollisuuden täytäntöönpanosta 1.7.1921 (Ask 183/21)

Asetus. Kansakoulun oppilajasuntoloista 15.8.1947 (Ask 635/47)

Asetus. Kansakouluasetus 23.7.1958 (AsK 321/58)

Asetus. Kansakoulun oppilajasuntolanhoitajien valmistuksesta Kemijärven seminaarissa 26.6.1959

Hyyrö, T. 2007. Oppilajasuntola – syrjäseudun lapsen koulu-
koti. Teoksessa Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2007, 221–249.

Laki. Kansakoululaitoksen kustannuksista 8.6.1926 (Ask 180/26)

Laki. Peruskoululaki 27.5.1983. AsK 476/83

Lämsä, E. 1971. Asuntolahoitajavalmistus. Teoksessa Kemijärven seminaari 1950–1970. Kemijärvi, 15–19.

Nurmi, V. 1995. Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia. Mikkeli.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Utsjoen kunnan vanhat koulut. Rakennushistoriallinen selvitys. 2007. Ii: Arkkitehtitoimisto Ajantaju.

Valorinta, V. 1929. Maalaiskansakoulujen oppilasasuntolat ja koulukeittolat. Helsinki.

Vester, L. (toim.) 1996. Pirttikoulusta luokattomaan lukioon. Suomussalmen koululaitos 1895–1995. Jyväskylä.

<http://www.kuusamo.fi/Resource.phx/sivut/sivut-kuusamo/nilonkoulu>

Haastatellut asuntolanhoitajat

Eloranta, S.-L. Mouhijärvi (puhelimitse) 21.7.08

Heikkinen, A.-H. Kuopio 27.6.08

Kaartinen, H. Kuhmo (puhelimitse) 21.7.08

Kolehmainen, S. Kuhmo 21.7.07

Muotka, S. Hauho (puhelimitse) 20.7.08

Niemi, R. Rovaniemi (puhelimitse) 18.7.08

Pehkonen, T. Kajaani 26.7.07

Pirttijärvi, T. Forssa (puhelimitse) 21.7.08

Pulkkinen, A. Kuhmo (puhelimitse) 1.8.08

Salo, K. Kuopio 18.12.07

Tirronen, U. Kerava (puhelimitse) 8.7.08

Toivanen, R. Tervo (puhelimitse) 21.7.08

Vidgren, M. Iisalmi 27.6.08

Välimäki, M.-L. Vammala 22.7.08